

Urteak daramazkizu bere izena entzuten.
Zenbatetan pasako zinen bere paretik...
edo bazkaldu, afalduko zenuen bertan... auskalo!
Sagardo txapelketetan,
kaldereroetako entsaioetan ere
egon zara behin edo behin.
Agian bazkide ere bazara.

Elur-Txori Elkarteak urteak daramatza
hernaniarron artean.
Elur-Txori Elkartea oso ezaguna da.
Elur-Txori gora, Elur-Txori behera...
zenbatetan esan ote duzu “Elur-Txori”
izena zure bizitzan zehar.
Eta orain, bat batean, galdera ergel bat
etorri zaizu burura: Zein da “Elur-Txori”
izenaren esanahia? Zein da “elur-txoria”?

Elur-Txoriko *elur-txoiya*ren arrastoei segika

Iñaki Sanz-Azkue

KONTU XELEBRE HONEN HASIERA: BASERRITARRA ETA BIOLOGOA

Jauregi bailarako baserri batean, ukuilua zen tokian, orain barazkiz eta kaxaz beteriko lekuan bi aulki zahar parez pare jarrita. Erdian kaxa baten gainean, Ipad-a. Aulki batean eserita, 90 urte inguruko baserritarra. Parean, 30 urtetik gorako biologo kaletarra. Ipad-eko pantaila baserritarrari begira dago, animalia ezberdinen argazkiak pasa eta pasa ari dira. Baserritarrak ezagutzen dituen animalien izenak esaten dizkio biologo kaletarrari. Honek, guztiak bere koadernoan txukun-txukun apuntatzen ditu.

Txorien izenak esaten hasi da baserritarra. Izen guztiak, noski, bere gurasoek erakutsitakoak dira. Ez du sekula animalien libururik izan esku artean: "Hau karnaba, hau txirriskalaya, hau txurruburruba eta hau... elur-txoiya" esan du. Biologo kaletarrak moztu egin du elkarriketa: "Barkatu, nola deitu diozu azken horri?". Baserritarrak, ozen eta garbi: "elur-txoiya".

Ukuiluko elkarriketa aberatsa izan da. 80 bat txoriren izenak jaso dizkio baserritarrari biologoak. Baina horrek etxera bidean hitz bakarra du buruan bueltaka: "elur-txoiya". Aurreneko aldia zen *Prunella modularis* txoriaren Hernaniko izena entzuten zuena biologoak, eta baserritarraren begiradak eta tonuak ez dio dudatzeko aukerarik ere eman: baserritarrarentzat *Prunella modularis* "elur-txoiya" da.

Prunella modularis. Baserritarrarentzat: "elur-txoiya".

HASIERAREN SEGIDA: BIOLOGOA ETA ELUR-TXORI ELKARTEKOAK

Biologoak:

"Aizue, barkatu, begira... gauza kurioso batekin natorkizue. 'Burbunak eta etsayak' izeneko proiektuaren barruan Hernaniko baserri ezberdinetan elkarriketak egiten ari gara animaliek eta landareek bertako euskaran dituzten izenak biltzeko.

Txori izen asko bildu ditugu dagoeneko: pirripillua, txirriskala, mikelete-txoiya, txantxangorriya, pinpiña... Baina aurreko astean 'elur-txori' izena atera zitzaigun, ordura arte jaso gabe genuen izena. Zuek ba al dakizue zuen Elkartearen izena, "Elur-Txori", zein txoriren izena den?"

Elur-Txori Elkartekoak:

"Ba egia esan, ez dugu ideiarik ere... Elkarteko armarrarian azaltzen da txori bat, baina ez dakigu zein txori den... Zuei esan dizuen hori izango al da?"

Biologoak:

- "Ez dakigu, horregatik galdetzen genizuen. Interesatuko litzaiguke zein txori den jakitea. Agian bera da, baina agian, bi txori ezberdini ematen zaio 'elur-txori' izena Hernanin".

Elur-Txori Elkartekoak:

- "Guri ere gustatuko litzaiguke ba gure Elkartearen izena nondik datorren jakitea".

ELUR-TXORIKO ARMARRIA, EDO ARMARRIAK ESAN BEHARKO?

Erraza zirudien hasiera batean. Elur-Txori Elkarteko armarrria begiratu, armarriko txoria zein espeziekoa den ikusi, eta listo. Nahikoa izango litzateke biologo baten presentzia baserrian jasotako elur-txoiya eta Elur-Txoriko armarrikoa espezie bera diren ala ez jakiteko.

Elur-Txori Elkarteko sarreran bi ate daude. Bertan, bi atee-tan omen dago armarrria. Parrilla gainean ere ba omen dago beste bat.

Elkartera joan, eta bai. Barruko atearen kristaletan bi armarrri berdin topatu ditu biologoak. Kolore gabeko armarrriak dira, ordea. Horko txoria ezberdintzea zaila da. Barrura sartu eta Elkartekoek esan bezala, parrillaren gainean ere badago armarrria. Handia eta koloreztatua. Hori da behar zuena.

Pixka bat erreparatuta, ordea, badago zerbait arreta pizten diona: Zer demontre? Atean dauden armarrietako eta parrillako armarriko txorien forma ezberdina da, eta txoriaren azpian dagoen paisaia ere ezberdina da!

Biologoak:

- "Aizue, bi armarrri hauek ezberdinak dira. Ba al zenekiten?"

Elur-Txori Elkartekoak:

- "Ezberdinak? Ba... ez. Ez ginen orain arte konturatu..."

ATEETAKO ARMARRIAK & PARRILLA GAINEKO ARMARRIA

Ateetako armarrria ez dirudi eskuz egina dagoenik, eta txoriaren azpian /H/ handi bat, Hernani herria gogoratuz ziurrenik, barruan mendi gailur batzuk dituen marraz-

Ezkerrean, Elur-Txori Elkarteko sarrerako ateetako armarrria. Eskuinean, parrilla gainekoa.

tuta. Nahikoa gailur altuak gainera, eta itxuraz, mendi puntak elurtuak daude. Ez dute Hernani inguruko mendien antzik.

Parrilla gaineko armarrria eskuz egina dago, eta txoriaren azpian, hemen ere, /H/ hizkia. Honen barruan, aldiz, gailur borobildu batzuk daude, eta herri eta eliza baten perfla antzeman daitezke. Ondo begiratuta, argi eta garbi ikusten da herria Hernani dela: kanpandorre, eta atzeko mendia, Santa Barbara, harrobirik gabe oraindik, eta goialdean ermita.

Azaleratu da aurreneko misterioa: Elur-Txori Elkartek bi armarrri ezberdin ditu. Elkartekoak, zur eta lur!

Parrilla gainekoak armarrri zaharrena izateko itxura du. Eskuz egina, Hernani eta Santa Barbara agertzen direlarik. Santa Barbarako harrobia ez dago oraindik. Elkartea sortu zenean ere ez zegoen harrobirik.

Hasi eta segituan iritsi da aurreneko sorpresa. Bi armarrenak harrituta utzi ditu denak. Baina biologoak berearekin jarraituko du: txoriaren bila zetorren. Kamara atera eta parrilla gaineko txoriari atera dio argazkia.

ARMARRIKO ELUR-TXORIA, JAUREGIKO BASERRITARREN TXORI BERA AL DA?

Armarrria ikusi bezain laster konturatu dira, Elur-Txoriako armarriko txoria eta baserritarren txoria ez dira berdinak.

Baserritarren elur-txoiya, Jauregioko baserritarren txoria, esan bezala, *Prunella modularis* izenekoa da. Txolarraren antzeko koloreak ditu eta lepo eta buru aldea grisaxka.

Armarriko elur-txoria zuria eta beltza da. Armarrikoak ez du *Prunella modularis*en antza izpirik ere.

Armarriko elur-txoriaren koloreak ez dira oso arruntak. Oso txori gutxi dituzte kolore horiek. Pentsatzen jarrita... Armarrikoak txori nahiko arraro baten antza handia du! *Plectrophenax nivalis* bat ematen du!

Plectrophenax nivalis Piriniotako txori bat da, elurretan ibiltzen dena, eta oso gutxitan jaisten dena Gipuzkoako kostara. Litekeena da elurte garaian, garai batean, hegazti hau noizbehinka mendietatik jaitea, eta ehiztariek hau ezagutzea, eta izena jarri izana. Ez litzateke astakeria izango "elur-txoria" izena jartzea espezie horri. Logika handia du.

Baina posible al da Elkartea sortu zutenek txori hau ezagutzea?

Plectrophenax nivalis txoriak ez du inongo antzik baserritarren *Prunella modularis*ekin.

Biologoak froga bat egin du: argazkia atera eta bost orni tologori (hegaztietan espezializatuak) bidali die armarri zaharra, zuri eta beltz koloreko txoriarekin. Ez dute elkar ezagutzen. Segituan jaso du bakoitzaren erantzuna: denek *Plectrophenax nivalis*-en antza duela diote. Ez dute dudarik.

ARMARRIA MARGOTU ZUENA ETA ORNITOLOGOAK

Itxuraz misterioa argitua zegoen. Elur-Txoriko armarriko txoria *Plectrophenax nivalis* zen, elurretan ibiltzen den txoria. Guztien sorpresarako gainera, oso txori arraro baten Hernaniko izena aurkitu izanaren ustea zuten. Herri askotan gertatzen zen gauza baten aurrean ziren itxuraz: bi txori espeziek izen bera zuten Hernanin.

Baina guztia argiturik zegoela uste zutenean... armarría margotu zuenarekin egin zuten topo.

Armarria margotu zuen pintorea:

- "Parrilla gaineko armarriak hasiera batean ez zuen kolorerik, eskaiolaz eginga zegoen, dena zuria zen. Nik Elur-Txoriko bandera zaharra, San Joan jai batzuetan lapurtu zutena, hartu nuen erreferentziatzat. Hura txuri-beltzean zegoen, eta nik txoriaren koloreak zein ziren ez nekienez, bertakoak errespetatu nituen: zuriak eta beltzak. Gainera, elurretako txoria zenez, zuri asko edukiko zuela pentsatu nuen. Edo ez?"

Ederra ziria sartu ziena margolariak. Kolorerik ez zekienez, txuri-beltzean mantendu zuen txoria, eta nahi gabe, *Plectrophenax nivalis*-en itxura eman zion... ornitologo guztiak engainatuz. Oraingoan zuria geratu zena, biologoaren aurpegia izan zen, momentu batez.

Baina orduan? Nola jakin zein txori den armarrikoa, pista-rik ez badago jada?

ELKARTEKO SORTZAILEAK, AKTA ZAHARRAK ETA ELKARTEKO BANDERA

Elkarteko armarriek ez zuten balio, beraz. Elkarteko bandera zaharrena, aurreneko armarría zuena, lapurtu egin zuten San Joan batzuetan, eta Elkarteko sortzaileak, Elkarteari izena jarri ziotenak, urte batzuk lehenago joan ziren beste mundu batera. Guztien zoritxarrerako, akta zahar gehienak ere desagertuak zeuden elkartetik... ez zegoen modurik. Horrela utzi beharko zuten sasi-ikerke-ta hura...

Ez zegoen modurik armarriko elur-txoria zein txori zen jakiteko.

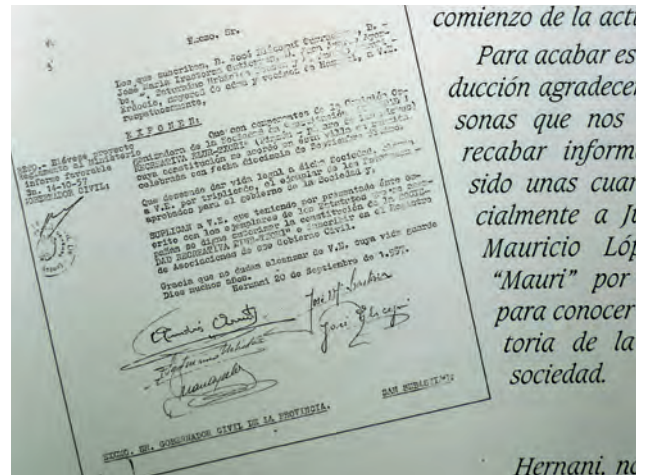
Baina gutxien espero zutenean... elkartean kafea har-tzen ari ziren batean:

Elkarteko bazkide batek:

- Armarriko elur-txoria zein txori den? Nik ikusi dut non-bait zer bait txori horri buruz... Elkarteko 50. urteurrene-ko liburuan begiratu al duzue?"

Eta hor, bazkideak esan bezala, aurreneko orrialdean, ka-litate eskasean, Elkartea sortu zeneko garaian, 1957an, Gobernadore Zibilarí bidalitako eskutitzaren argazkia ze-goen. Zera esaten zuen:

"SOCIEDAD RECREATIVA ELUR-TXORI (pinzón-pájaro de las nieves)".

Elkarteko 50. urteurreneko aldizkarian dago gobernadore zibilarí bidalitako akta.

Gainera, hurrengo orrian, bandera bedeinkatu zuteneko argazkia zegoen, eta txoriaren txuri-beltzeko argazki es-kas bat.

Itxuraz "elur-txoria", gazteleraz "pinzón" izenekoa zen. Dena galdua zegoela uste zutenean, ikerketak bide berri bat hartu zuen.

"PINZÓN" DELAKO TXORIA...

Aurreneko aktako "elur-txori = pinzón" delakoak ordea, ia-ia, argitu baino, gauzak gehiago nahastu zituen. Izan ere, "pinzón" izenarekin bi espezie ezagutzen dira: pinzón vulgar (*Fringilla coelebs*) eta pinzón real (*Fringilla monti-fringilla*).

"Pinzón real". Bai arrak, bai emeak kolore nabarmenak dituzte. Hernanin, baserrietan "pinzón real" delakoaren izenak baduela izen bat jakina da: "txortintxa riala" edo "pintzote riala" izena ematen diote ezagutzen dutenek. Gainera, Elkarteko banderan agertzen zen txoriak zuriu-neak zituen paparrean, "pinzón real" delakoak, ordea, gor-ritzka du beti. Argi dago, beraz, armarriko txoria, ez zen "pinzón real" delakoa.

"Pinzón vulgar". Arrak paparra gorria du, baina emeak zurixka. Beraz, izatekotan armarrikoa emea zen. Gainera, hiztegi askotan "pinzón" izenaren itzulpena "elur-txori" zela jartzen zuen. Txori hau, ordea, oso ezaguna da Her-nanin. Biologoak egindako 20 bat elkarriketetan, hau da, ia elkarriketa guztietan, "txortintxa" edo "txortintxa" moduan ezagutzen zuten txoria. Gutxi batzuk "pintzo-tia" ere deitzen diotela ere bazuen jaso. Gainera, nahiz

"Pinzón real".

"Pinzón vulgar".

eta hiztegi askok "pinzón" "elur-txoria" dela jarri, Euskaltzaindiak eginiko Euskararen Herri Hizkeren Atlasa lanaren arabera "pinzón"en izenak Hernanin, "txortintxa" behar zuen, eta "elur-txoria" soilik Nafarroako herri batean (Zugarramurdin) eta iparraldean (Zuberoan) deitzen ziztaion.

Hau dela eta, "pinzón real" delakoa ez da Elur-Txoriko armarriko txoria, eta "pinzón vulgar" izatekotan, emea beharko luke (arra baino askoz ezezagunagoa dena). Eta datu guztien arabera, Elkartea sortu zutenek libururen batetik jasoa behar du, Hernanin, "pinzón", "txortintxa" edo "pintzotia" moduan ezagutzen baita.

Elur-Txoriko armariaren misterioa argitu gabe zegoen bitartean, biologoa baserrietan egiten ari zen elkarriketa kopurua ere handitzen ari zen. Honela, "elur-txori" izena hiru baserri gehiagotan ere aterata zen: Jauregikoaz gain, Osiñagan, Ereñotzun eta Martindegin ere eman zuten "elur-txori" izena. Guztiek hegazti berari buruz hitz egiten zuten: aurretik aipaturiko *Prunella modularis* buruz, hain zuzen.

Beraz, gauza bat argi zegoen: baserrietan bildutako "elur-txoiya" eta Elkartekoa ez ziren txori bera.

Baina orduan? Zein zen armarriko txoria?.

EPELEKO TESTIGANTZA... ELURRAREKIN ETORTZEN ZEN TXORIA

Eta honela, gutxien espero zutenean, Epeleko lagun batekin hitz egiten ari zirela, gaia aterata eta hark: "Elur-txoiya?... Bai, ezautzen diat nik elur-txoiya" esan zien.

*Prunella modularis*en argazkia erakutsi eta ezetz, ezagutzen zuela, eta beste izen bat zuela, baina hari ez ziotela etxean "elur-txoiya" deitzen. Ondoren "pinzón" delakoak erakutsi eta "txortintxa"k zirela haiek...

Biologoa:

- "Baina orduan, zein da elur-txoiya?"

Epeleko testigua:

- "Elur-txoiya" hego aldia txuriya dakan txoriya dek. Azpialdia re nahiko txuriya zakak, eta elurte garaitan eta etortze hun. Oso bakana hun. Leku irikitan gelditze hun. Baso inguruan ez. Txikitan ikusitako txoiya dek. Ordutik ez dit ikusi eta bizilaun batzuketan ehizian ibiltzen niñun, eta haik eakutsitako izena dek".

Biologoa:

- "Begiratuko dugu ba, ea zein den esaten duzun txoria".

Testiguak aipatutako ehiztariak hilda zeuden dagoeneko, beraz, liburuetan begiratzen hasi, eta han zegoen: *Montifringilla nivalis*. Euskara batuan: elur-txonta. Hau da, "pinzón de las nieves" izango zena.

Testiguak eginiko deskribapena ere bat zetorren espeziearekin, baita bibliografian aurkituriko aipuren batekin ere: Urretxu-Zumarragako Ostadar Mendi Taldeak sorturiko "Mendizalearen hiztegia" delakoan, "*Montifringilla nivalis* = Elur-txori" jartzen zuen.

Argazki bat hartu, eta testiguari erakutsi zion biologoak.

Epeleko testigua:

- "Bai, hau dek neretzako "elur-txoiya".

Montifringilla nivalis, Epeleko testiguaren "elur-txoiya".

ETA ORAIN, ZER EGIN ARMARRIAREKIN?

"Burbunak eta etsayak" proiektukook garbi ikusten dugu Elur-Txori Elkarteak Hernaniko Elkarte izatearen nortasuna izaten jarraitu nahi badu, armarriak berak nortasun hori islatu behar duela. Hau dela eta, lehenik eta behin, Santa Barbara azaltzen den armarria erabiltzea gomendatzen dugu. Nahiz eta bi armarriak nahiko zaharrak izan, Elkarteko lehendabiziko banderan (lapurtu zuten hartan) azaltzen zena Santa Barbara zuena da, esaterako. Eta armarrarian, zein txori jarri? Lau aukera daude:

1. Armarriko txoria dagoen bezala uztea eta egin zuenaren moduan errespetatzea: txuri-beltzean.

2. Pinzón delakoen artean arruntena dena aukeratzea, ka-su honetan emea, antzekotasuna errespetatzeagatik, nahiz eta jakin txori hau Hernanin ez dela elur-txori moduan izendatzen.

3. Armarrarian Hernanin "elur-txoiya" moduan ezagutzen den *Prunella modularis* jartzea. Hau da Hernanin "elur-txori" moduan gehien ezagutzen dena. Honek, sortu zutenek jarritako "pinzón" delakoa ez errespetatzea ekarriko luke, baina, era berean, armarriak nortasuna irabaziko luke, Santa Barbarako paisaiarekin eta bertako txoriarekin.

4. Epeleko testiguak emandako *Montifringilla nivalis* espeziea jartzea. Armarrarian dagoenaren antza gehiena duena da. Era berean, nahiz eta testigu bakarra izan, Hernanin erabiltzen den espezie baten izena da, eta "pinzón" bat ez den arren, askok horrela kontsideratu dutenez, ez litzateke astakeria izango jartzea.

Ukuilu zaharrear sorturiko galdera batek zenbat buelta eman ditzakeen erakusten duen artikulu honek ez du printze eta printzesen ipuin bukaerako emaitza polit eta garbirik. Maila guztietako ikerketetara ohituak daudenek ondo asko dakite emaitzak ez direla beti zuriak edo beltzak. Elur-txoriaren zuri-beltz koloreak, kolore askotako erantzuna eman digu oraingoan. Elkartekoak izango dira erabakia hartu behar dutenak. Beti ere, beste sorpresarik azaltzen ez bada.

Nork daki, agian zu izango zara, irakurle, artikulu hau irakurri ostean elkartera joan eta “nik badakit erantzuna” esango duena.

Baina bitartean, irakurle, zuk zein armarri aukeratuko zenuke?

Eta Elur-txori gora, Elur-txori behera... zenbatetan esango ote zuten Elkartekoek “Elur-txori” izena beraien bizitzan zehar. Eta orain, bat batean, “Elur-txoria” misterio handi baten partaidea dela konturatu dira.

Esker onak:

Sasi-ikerketa (edo okerketa?) honetan zehar gure galderei erantzuteko pazientzia izan duzuen guztioi. Elur-Txori Elkarteko Zuzendaritzari, bazkideei eta baserrietan etxean bezala hartu gaituzuenoi.

Oharra:

Elur-txoriaren ikerketa txiki hau, “Burbunak eta etsayak” izeneko proiektutik sorturiko adar txiki bat baino ez da. Irakurle, “Burbunak eta etsayak”i buruzko informazio gehiago nahi baduzu, irakurri urtekari honetan Eñaut Agirrek idatzitako artikulua.